Токмань Ганна Леонідівна
доктор педагогічних наук, професор
кафедри української і зарубіжної літератури
та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ПОЕТИЧНА СКОВОРОДІАНА ЯК МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ

Уроки літератури рідного краю посідають особливе місце в системі літературної освіти: вони географічно й екзистенційно наближають постать письменника і загалом красне письменство до учня. Пейзаж, прислів'я, етнографічні риси зображеного художнього світу пов'язуються з життєвим досвідом юного читача, викликають яскраві, з малих років відомі асоціації. Високе й абстрактне набуває щоденного підтвердження й конкретики. Виникає своєрідне переживання зустрічі: читач і автор перебувають у тому самому просторі, але в різних часах – коли ж ідеться про письменників-сучасників, то й у тому самому часі. Українська література стає ще ріднішою, зарубіжна наближається з-за кордону і вступає в діалог з нашою національною культурою.

Вважаємо, що одним з аспектів вивчення літератури рідного краю має стати поетична критика місцевих авторів. Про актуальність, зміст і методику прочитання «віршів про вірші» в системі літературної освіти ґрунтовно написала Ольга Куцевол. У праці «Життя і творчість письменника в дзеркалі "поетичної критики"», яка містить поетичну антологію і статтю про її навчальне застосування, учена зазначає: «Зразки поетичної критики, що належать митцям новітньої літератури, є красномовним доказом безперервного культурного діалогу поколінь» [1, с. 8]. Поети, які жили або нині живуть у місцевості, де розташована школа, можуть звертатися у своїх творах як до видатних письменників минулого, пропонуючи своє оригінальне особистісне бачення, так і до сучасників, малюючи їхні психологічні портрети. Особливий інтерес становлять тексти, котрі можуть стати полем для діалогічної інтерпретації, зокрема міжкультурної.

Творчість Григорія Сковороди – одна з основ духовного життя українців, водночас вона стала джерелом для широкого кола творів, зокрема ліричних, що

становлять художню сковородіану. Поети, життя яких пов'язано з різноманітними регіонами України, зверталися й продовжують у наш час звертатися до постаті, думок, образів, почуттів і цінностей великого попередника. Вірші про Григорія Сковороду познайомлять з митцем-краянином, актуалізують набуті раніше знання про Г. Сковороду й додадуть якусь нову грань у розуміння видатної постаті, збагатять внутрішній світ новою мудрістю.

Розглянемо твори поетів з Одещини – Василя Сагайдака (1945-2006) і Віталія Бошкова (1968), запропонуємо діалогічне їх прочитання. У розлогому верлібрі В. Сагайдака спостережено інтертекстуальний міжкультурний діалог – тож простежимо разом з учнями за постатями й текстами, які виникають у його художньому просторі. Вірші поета-гагауза В. Бошкова в оригіналі написані гагаузькою мовою і самим автором перекладені українською – відтак зацікавимо школярів діалогом, який інонаціональний митець веде зі Сковородою, мудрістю й мистецтвом українців.

У змісті збірки «Великодній дощ» (2003) Василя Сагайдака є вірші, пов'язані зі творами Григорія Сковороди. Серед них верлібр «Перекинувши, наче вилами…», у тексті якого цитати з листа Р. М. Рільке, прозового твору Г. Сковороди, вірша Є. Маланюка. У художньому хронотопі присутні митці і філософи різних століть, які ведуть діалог, репліками котрого є фрагменти їхніх текстів. В. Сагайдак процитував прозовий твір Г. Сковороди «Бесіда 1-ша, названа Observatorium (Сіон)», поет зацікавився філософськими положеннями про три світи, акцентував значення Біблії для розуміння людиною світу та свого місця в ньому. Автор порівнює філософські позиції Р.-М. Рільке і Г. Сковороди, робить висновок про спільне і відмінне в образах Біблії (Сковорода) і ангела (Рільке).

Маємо три світи Рільке і Сковороди.
«Видиме і невидиме, які становлять один величезний
простір, в ньому й перебувають істоти,
що стоять над нами, – "ангели"» [3, с. 63].

Відтак, змалювавши світ поезії Рільке, В. Сагайдак залучає у художній простір свого верлібра світ Сковороди, уражений їх подібністю.

Се – в Рільке.

У Сковороди натомість янголів – Біблія.

«Знай себе. Тим-то і не розуміємо Біблії,

Що не знаємо себе. Вона ж бо є вселенською

Лампадою, вогняною ферибейською тверджею для

Мореплавного життя нашого» [3, с. 63].

Цитата з вірша «Серпень» Євгена Маланюка також долучається до текстуального діалогу, тому що викликає алюзії як текстів Сковороди, так і текстів Рільке. Завершальна частина вірша присвячена символам: автор наводить Сковородинівське тлумачення символу і називає низку символів, які український філософ використовував. Названо й прокоментовано такі з них, як *«коло, перстень, гривня (монета), вінок», «сонце», «всевидяще вічне око», «Змій, що тримає у роті свого хвоста»*. Домінантою діалогу, у якому беруть участь Г. Сковорода, С. К'єркегор, Р.-М. Рільке, Є. Маланюк і сам автор, є екзистенціальна думка.

Книжка «Осягнення Сковороди» (2021), одним з авторів і упорядником якої є Віталія Бошкова, білінгвальна, адже містить тексти українською і гагаузькою мовами, серед них цикл В. Бошкова «В моє життя ввійшов Сковорода…», поданий двома мовами. Поет – лауреат загальнонаціонального конкурсу «Українська мова – мова єднання», – акцентуймо на цьому, бо звернення до української мови митців інших етносів є важливим чинником духовної соборності України. Учитель або учень-дослідник висвітлять такі аспекти сковородіани В. Бошкова: 1) перекладач «Саду божественних пісень»; 2) перекладач української поетичної сковородіани; 3) автор власної сковородіани, зокрема циклу «В моє життя ввійшов Сковорода…».

Названий цикл доцільно проаналізувати за такими мотивами: перша зустріч із постаттю Сковороди, його роль у існуванні української нації, актуальність філософських ідей мислителя сьогодні, паралелі з власним життям і принципами.

Приміром, у вірші, рядок з якого й дав назву циклу «В моє життя ввійшов Сковорода…», читач зустріне мотив ретроспекції: ліричний герой згадує своє перше, дитяче знайомство з українським філософом, зображеним на поштовій марці. Автор поетизує цей спогад, роблячи образ марки метафоричним. Проблемним запитанням стане: знаком чого є цей образ у вірші?

В. Бошков утверджую непроминальність творчості Сковороди і пояснює, чим вона цінна для українців. «Існує думка золота – / Егреґором Сковорода, / Для українців справжній дух,/ Від вчених і до відчайдух» [2, с. 171]. Слово *егреґор* з грецької перекладається як дух-охоронець. Автор інтерпретує твори Сковороди як основу світогляду українців: «Світогляд українців він / У віршах склав; / І сяє світочем без змін, Все, що казав…», називає їх «Покрова – покриття» [2, с. 172]. Поет-гагаузець гостро відчуває свою належність до української політичної нації, для нього Сковорода – чинник єдності українського народу. «Сковородинець – не ординець; Татарин кримський, гагауз, Душею – справжній українець» [2, с. 175].

Отже, залучення поетичної сковородіани на уроки літератури рідного краю та її прочитання як міжкультурного діалогу є ефективним і змістом, і методом літературної освіти школярів. Вірші про Григорія Сковороду, які інтертекстуально містять репліки інших культур, та твори, написані представниками інших етносів, допоможуть вихованню патріотизму юних українців та міжкультурної толерантності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куцевол О.М. Життя і творчість письменника в дзеркалі «поетичної критики». Вінниця, 2010. 279 с.

2. Осягнення Сковороди: збірка поезій = Skovorodanın annaşılması: peetlär toplumu / упоряд., автор передмови В. Бошков. Одеса: Астропринт, 2020. 180 с.

3. Сагайдак В. Великодній дощ. Одеса: Астропринт, 2003. 100 с.